

Merre tovább területfejlesztés?

*Gondolatok a szakma jövőjének kérdéseiről*⁴¹

*„A jövőscenáriók csak akkor számíthatóak,
ha meglepetésmentes jövőt feltételezünk.”*

*(Enyedi György)*⁴²

A szerkesztők felkérése alapján kevésbé a történeti elemzés szempontjai szerint összegeztem a gondolataimat, sokkal inkább arra fókuszáltam, hogy megítélésem szerint a hazai területfejlesztés (regionális politika) milyen irányú kihívásokkal szembesülhet a jövőben, s ezekre milyen válaszok adhatók. Persze a mottóban idézett felfogás szerint a politikai kormányzás számára még akkor is számíthatunk „meglepetésekre”, ha a 2022. évi országgyűlési választások eredményei alapján a kormányozhatóság stabil feltételei adottak az uralkodó politikai csoportnak, mivel az újonnan megalakuló kormány előtt álló gazdasági és nemzetközi helyzetből adódó problémák korántsem teszik könnyűvé a kormányzást a közeli időszakban⁴, ami a területfejlesztés jövőjét is nehezebben kiszámíthatóvá teszi.

Mi legyen a területfejlesztés célja és feladata?

A területfejlesztési törvényben meghatározott célokat és feladatokat⁵ a jövőben is hasonló módon célszerű meghatározni:

- a területi kohézió erősítése és a jelentős térségi különbségek mérséklése;
- a területi versenyképesség biztosítása;
- az ország térszerkezetének és településrendszerének harmonikus kialakítása;
- a nemzeti és térségi identitás-tudat megtartása és erősítése;
- az európai integrálódás segítése.

A területi kohézió erősítése és a térségi felzárkóztatás biztosítása egyúttal szükségessé teszi a területpolitikai narratívák és paradigmák felülvizsgálatát és újragondolását, új elemekkel való bővítését is. Különösen fontosnak tartom ezzel kapcsolatban azt a gondolatot, hogy „az újraelosztáson és a hátrányos helyzetű térségek kompenzációján alapuló »régi« és a terület-alapú megközelítésen alapuló »új« területpolitikák a »terület-érzékeny« megközelítéssel bővíthetők, amelynek egyik innovatív fejlesztési irányát a jóllét (well-being) szemléletének és szempontrendszerének adaptív felhasználása, valamint ezzel összefüggésben a regionális fejlettség GDP alapú értékelésének új, alternatív mérési rendszerekkel történő kiszélesítése jelenti”⁶

A térségi versenyképesség indikátorainál alapvetően a gazdasági mutatók a meghatározók, amelyek közül a GDP mutatók mellett olyan elemek is szerepet játszanak, mint a kiművelt emberfők száma és a képzett munkaerő mértéke; a K + F + I befektetések aránya; a térségi megközelíthetőség és a közlekedési, az energia és IT infrastruktúra elérhetősége és minősége.⁷ A városok és régiók gazdasági versenyképességében jelentősen felértékelődött a kreativitás, a tudás és az innováció szerepe, amelyben a kreatív iparágak és kulturális befektetések is egyre nagyobb jelentőséggel bírnak.⁸ A gazdasági versenyképesség mellett azonban az egyes településekben és térségekben élők számára a fejlődés a közösségi jóllét (well-being) szemléletével is értékelhető, ahol nemcsak a jövedelem és a fogyasztás növekedése értékelési szempont, hanem az életminőség javulása is.⁹ Ezért is fontos, hogy a hazai területpolitika lehetséges irányainál erre a szempontra is ráirányítsuk a figyelmet.

A stratégiai tervezésben arra érdemes kiemelt figyelmet fordítani, hogy létrejőjön a hazai településhálózat olyan struktúrája, amiben a hangsúly az európai városhálózati rendszerhez való kapcsolatokban, a nemzetközi versenyképességet meghatározó tényezők kijelölésében, a jóllét biztosításában, a településhálózatok alakítását szolgáló eszköz és intézményrendszer működtetésében jelenik meg, illetve olyan általános elvek meghatározásában nyilvánul meg, amik a településhálózati hierarchia egyes elemeinek ajánlott funkcióit és azok egymáshoz való viszonyát rögzíti. A jövőbeni településhálózati rendszer egyik lehetséges változata egy olyan modellben képzelhető el, amiben az európai világvárosi központ mellett a regionális nagyvárosok (speciális regionális szerepkörrel rendelkező központok), a megyei városok (megyei/térségi szervező funkciókat ellátó települések), a középvárosok (a városkörzeti funkciót betöltő települési központok), a kisvárosok (sajátos funkcióra épülő települések), illetve a falvak szintje képzelhető el, egy hierarchikus, ám az adottságok alapján rugalmasan változó rendszerben.¹⁰

A jövőbeni területpolitikai stratégiáknak is fontos feladata kell legyen a nemzeti és térségi identitás megtartása és erősítése. A településfejlesztés számára is fontos a nagy térségi vagy regionális szinthez való alkalmazkodás. Ez a térségi vagy regionális identitás meglétét is feltételezi, ez azonban „Magyarországon még nem alakult ki”¹¹. Ez a tény felértékeli a „területi identitással” is rendelkező funkcionális területi egységek, mint például a Balaton és térsége, vagy a főváros és agglomerációja integrált fejlesztésének és intézményes koordinációjának kialakítását, ami erősítheti a térségi identitást, összekapcsolva a decentralizáció és a szubszidiaritás alapelveivel. A nemzeti identitás erősítésére pedig jól használható a jövőbeni területpolitika a határ menti és határon átnyúló együttműködésekre a „mentális határok alapján”¹² az EGTC/ETE intézményesítésével és az eurorégiók támogatásával.

Rögzíthetjük, hogy az Európai Unióhoz való csatlakozással és a NATO-ba történő belépéssel alapvetően megváltoztak a nagyhatalmi-katonai-gazdasági körülmények hazánk számára is. Ez egyfelől a rendszerváltás utáni időszak talán egyik legnagyobb gazdasági-társadalmi reménye

volt sokunknak, hiszen ma is „az ország stabilitása és népességtartó képessége, gazdaságának teljesítménye és versenyképessége, lakosságának jóléte, a társadalom fejlődése és jövője elsősorban a külföldi – ezen belül is az uniós – beruházásoktól, az Unióból érkező egyéb támogatások és programok hatékony felhasználásától, az integráció előre haladásától – elmélyítésétől és az uniós kötelezettség-vállalások teljesítésétől függ”.¹³ S mivel újra felidézhető a közel negyedszázados vélemény, hogy a kezdeti közeledés ellenére jelenleg nagyon messze vagyunk a Nyugattól,¹⁴ ezért is tartom különösen fontosnak azt, hogy a területfejlesztési politika továbbra is fontos feladatának tartsa az európai integrálódásunk elősegítését. S ez alátámasztható azzal a megállapítással, hogy éppen a rendszerváltás két nagy hibája miatt nem sikerült Magyarországnak igazán a „globalo-modernizációs” folyamatokba integrálódnia: egyrészt a „szinlelt” kapitalizmus szerkezeti hiányosságai következtében, másrészt a modernizáció elmaradása okán. Pedig „mind a magyar lakosságnak, mind az Európai Uniónak egy modern magyar társadalom kialakítása-kialakulása az érdeke”.¹⁵

Milyen alapelveket kövessen a területfejlesztés

A területfejlesztés a korábban a hazai és főként a nemzetközi, elsősorban az európai uniós regionális

politika által alkalmazott következő alapelveire épülhet a jövőben:

- Szubszidiaritás és decentralizáció
- Vertikális és horizontális partnerség és koordináció
- Nyilvánosság, átláthatóság és elszámoltathatóság
- Tervszerűség, komplexitás és integráció,
- Programfinanszírozás és piaci alapú finanszírozási eszközök alkalmazása

A rendszerváltás idején történt alkotmányos és magas szintű törvényi szabályozás által érvényesített szubszidiaritás¹⁶ és decentralizáció elve meghatározott volt az 1996-ban elfogadott területfejlesztési törvény számára is, amelynek az alapján lényeges követelmény volt a lokális és területi (regionális) autonómiák szerepvállalása a tervezésben és programozásban, de felelős közhatalmi megoldással (speciális területfejlesztés

tési intézményrendszer létrehozatalával és működtetésével). 2010 után a magyar alkotmányos szabályozás lényegesen átforgalmazta – figyelemmel a vertikális hatalommegosztás alkotmányos követelményére¹⁷ – az önkormányzati autonómiák filozófiáját és funkcióját.¹⁸ Ez a tény újra megkövetelné a „devolúció” helyett a „szubszidiaritás”, a „dekoncentráció” helyett pedig a „decentralizáció” elveinek alkalmazását, ami a nemzetközi tapasztalatok alapján is jobban lehetővé teszi a regionális politika alapvető céljainak a térségi felzárkóztatáshoz és versenyképességhez kapcsolható elérését.¹⁹ Ebből logikusan következik, hogy a település- és területfejlesztés elsősorban az önkormányzati feladatok között fogalmazható meg koherensen a település- és területrendezés-sel, valamint a közszolgáltatások szubszidiaritási elven történő megszervezésével.²⁰ Ehhez azonban a középszintű önkormányzatiság hiányainak a pótlására, és a szétaprózott települési rendszer gyengeségeinek ellensúlyozására képes településközi (járási vagy kistérségi) és területközi (térségi vagy regionális) intézmények létrehozatalára, illetve önkormányzati jellegű megerősítésére is szükség lenne.

A decentralizáció elvének alkalmazásával egyetemben a területfejlesztés következetesen alkalmazta a partnerség követelményét. Ennek megfelelően épültek fel a területfejlesztési intézmények, amelyben a vertikális és horizontális partnerség nevében éppúgy részt vettek a központi kormányzat képviselői, mint a gazdasági, szociális és önkormányzati delegáltak is. A területpolitika megyei és fővárosi önkormányzati feladattá válásával – ami egyébként kívánatos és támogatható tendencia – ezen a szinten megszűnt a horizontális partnerség (kivéve a megyei jogú városok és a fővárosi kerületi önkormányzatok tekintetében), a vertikális partnerség pedig a térségi és kiemelt térségi tanácsok szabályozásánál köszön vissza.²¹ A hazai területpolitika a jövőben jobban használhatná a többszintű kormányzással kapcsolatos EU tapasztalatokat²², illetve a települési és területi önkormányzatok számára ösztönözhetné a „partnerségi kormányzás” (‘partnership governance’)²³ feltételeinek kialakítását. Törvény ugyanakkor kötelezővé is tehetné az önkormányzatok számára, hogy a területfejlesztési feladatok ellátására önkormányzati bizottságot hozzanak

létre, amelynek összetételében és működésében megfelelően érvényre lehetne juttatni a vertikális és horizontális partnerség elvét.

A nyilvánosság, átláthatóság és elszámoltathatóság elvei szorosan kapcsolódnak a partnerség elvéhez, ami leginkább a „részvételen alapuló és nyilvános kormányzás” keretében érvényesíthető. Ez megvalósítható a jövőben azzal is, ha a területfejlesztési intézményekben – főként a nagyobb településeken és területi önkormányzatok szintjén – érvényesülhetne a civil részvétel és a korporatív demokrácia, ami a „szabad mandátumos” – főként pártalapú – képviselő mellett biztosíthatná a „kötött mandátumos” delegálási rendszer működését is, felerősítve ezzel a területpolitikában az átláthatóság és az elszámoltathatóság követelményének érvényesülését.

A tervszerűség részben összefügg az átláthatóság és az elszámoltathatóság elveivel, ennek időegységeinél és eszközei alkalmazásánál a decentralizált területfejlesztési politikának nemcsak a választási ciklusokat érdemes követni, hanem a nemzeti és EU szintű tervezési időszakokat is. A tervszerűség érdekében az önkormányzati szövetségek részvételét ugyancsak biztosítani kellene – az Amszterdami Szerződés jegyzőkönyvében foglaltakkal összhangban – a kormánynak az európai döntéshozatali eljárás során hozott állásfoglalásainál, különös tekintettel azokra az európai uniós döntésekre előkészítésére, amelyek közvetlenül is érintik az önkormányzatok területfejlesztési feladat- és hatás-körét.²⁴ Tartalmi szempontból az önkormányzatok számára ciklusonként elkészítendő gazdasági programokkal való összhangot és a komplex megközelítést érdemes alkalmazni a területfejlesztési tervezés és programozás során.

Az „integrált területi-alapú megközelítés” (‘integrated place-based approach’) fontos eleme az EU Kohéziós Politikájának 2013 óta. Ehhez jól felhasználható eszköznek bizonyult a „közösség vezérelt helyi fejlesztés” (CLLD) és az „integrált területi befektetések” (ITI) alkalmazása főként a funkcionális nagyvárosi és földrajzi térségekben. A 2021-2027 közötti tervezési időszakban az EU Kohéziós Politikája még szélesebb támogatást biztosít az »5. Szakpolitikai Célkitűzés – Európa Közel a Polgárokhoz« égisze alatt az »integrált területi alapú megközelítéseknek«. A Régiók Bi-

zottsága Elnöke egy 2022. március 29-én megtartott konferencián kiemelte a „területi alapú szakpolitizálás” (‘place-based policymaking’) fontosságát az EU kohéziója szempontjából.²⁵ Ennek egyik lehetséges programja a „nagy tavak régiói” (‘large lake regions’) számára kidolgozott EU finanszírozású fejlesztés az ESPON EGTC vezérlésével, amelyben a Balaton Fejlesztési Tanács és munkaszervezete is partnerként részt vesz.²⁶ Ezek a tapasztalatok is felerősítik a területfejlesztési törvényben nevesített kiemelt térségekben az integrált területi alapú tervezés és programozás, valamint az ehhez kapcsolódó eszközök (CLLD és ITI) hatékonyabb alkalmazásának fontosságát a jövőben a hazai területfejlesztési politikában.

A hazai területpolitika decentralizált megvalósítása esetén a tervszerűséget is nagyobb mértékben biztosíthatná a programfinanszírozás eszközeként a francia területfejlesztésben a regionális demokrácia kialakulásában is jelentős szerepet játszó „tervszerződés” (‘contrat de plan état région’- CPER)²⁷ intézményének hazai szabályozási környezetbe történő adaptálása a következő EU tervidőszakban. A nemzetközi tapasztalatok pedig egyértelműen igazolják, hogy a területi kohézió megteremtésében a „fiskális decentralizáció” jelentősebb eredményeket ért el a jelentős területi különbségek mérséklésében, mint a „fiskális centralizáció”.²⁸ A területi versenyképesség és a térségi identitás megteremtésében is meghatározó szerepe volt a „fiskális demokrácia” alkalmazásának a regionális politika európai tapasztalatai alapján²⁹, ezért a hazai területfejlesztési politikában is nagyobb szerepet kell kapnia, figyelemmel a területfejlesztés korábban már meghatározott céljaira és feladataira.

Az uniós irányelveknek megfelelően növelni kell a vissza nem térítendő támogatásokkal szemben a visszatérítendő finanszírozás területeinek körét, volumenét. A városfejlesztési alapok kialakítása a hosszú távú finanszírozás feltételei rendszerének megteremtése mellett egyben a forrásbevonás bővítését is lehetővé teszi: amellyel, hogy a magántőke rugalmasabb feltételek mellett, transzparens módon tud megjelenni egy számára is kevesebb kockázatot magában hordozó finanszírozási modellben; az egyszer már kihelyezett és visszaforgó források újabb projektek finanszírozását teszik lehetővé. Ezért a jövőben a

nemzetközi és hazai tapasztalatokra támaszkodva az integrált településfejlesztési stratégia – ITS, valamint az integrált térségi programok, mint az ITP – hatékonyabb megvalósításához ki kell dolgozni a – a JESSICA eszköz mintájára – a pénzügyi alapon működő fejlesztési alapok rendszerét Magyarországon.

Milyen területi beosztásra szerveződjön?

A területfejlesztés jövője szempontjából továbbra is releváns kérdés, hogy mely területi szintekre és milyen típusú közhatalmi egységekre szerveződjön³⁰: tervezési-statisztikai régiók vs. funkcionális térségek legyenek inkább a meghatározó egységek, illetve a „regionalizmus” vs. „provincializmus”³¹ elve alapján alakítsák ki ezeket a térségi egységeket, továbbá a dekoncentrált-közigazgatási vs. decentralizált-önkormányzati típusú megoldást válasszanak a településközi és a területközi területpolitikai feladatok ellátására?

A területfejlesztés céljai és feladatai körében a fentiekben felvázolt térszerkezeti modellel a közigazgatási rendszerben az azonos jogállású, de eltérő feladatkörű, differenciált hatáskörrel és fiskális eszközökkel rendelkező önkormányzati szabályozásban célszerű meghatározni, figyelemmel a decentralizáció és a szubszidiaritás alapelveire. Az Alaptörvényben meghatározott települési (községi, városi, megyei jogú városi) és területi (megyei) közigazgatási szintek mellett célszerű a településhálózati rendszerben új funkciókat találni a településközi (városkörzeti/járási) és területközi (nagy térségi/regionális) együttműködési szintek alkalmazására, elsősorban a decentralizáció elvének alapján. Ebben az értelemben a városkörzeti funkciót betöltő települési központok, középvárosok köré az Alaptörvény felhatalmazása alapján³² *célszerű lenne törvényben szabályozni a településközi (városkörzeti/járási) kötelező önkormányzati területfejlesztési társulások létrehozatalának feltételeit a kötelező önkormányzati feladatok tekintetében. Ez lehetővé tenné azt, hogy a szubszidiaritás elvének figyelembe vételével azokban a térségekben, ahol a kisvárosok nem képesek hatékonyan és teljes körűen ellátni a települési önkormányzati feladataikat, a közszolgáltatások elemi szinten történő biztosítását, ott az érintett települések képviselő-testületei többségének, vagy a lakosság*

*többségét kitevő települési önkormányzatoknál a kezdeményezésére kötelező legyen önkormányzati intézményfenntartó vagy közszolgáltató társulást létrehozni. Ehhez persze adekvát jogi és pénzügyi rendszert is indokolt alkalmazni, amely nemcsak az átláthatóságot és a hatékonyságot, hanem az elszámoltathatóságot is megfelelően érvényesíti.*³³

A területfejlesztés jövője szempontjából célszerű újra értelmezni a térségi funkciókat ellátó megyei városok szerepét. Ez elképzelhető Bibó István gondolatmenetét figyelembe véve a „városmegyei” konstrukció létrehozatalával³⁴, ami egyben a megyei önkormányzat megszüntetésével, területi funkcióinak az átvételével is járna, összefüggésben a közigazgatás reformjával és regionális demokrácia kérdésével. Ugyanakkor elképzelhető a megyei önkormányzatok szerepének megerősítésével is, amelyben a regionális szerepkört betöltő (az EU NUTS II rendszernek megfelelő, legalább 800 000 fő népességgel rendelkező) „nagy megyés rendszer” valósítja meg a regionális versenyképességi követelményeket³⁵, amivel összefüggésben azonban indokolt a megyei önkormányzat választási rendszerében biztosítani a megyei városok polgárainak a részvételét is.

A policentrikus területfejlesztés megerősített infrastrukturális és intézményi bázisai lehetnek a jövőben a regionális szerepkört betöltő nagyvárosok.³⁶ A megerősödött nagyvárosok agglomerációs területe dinamikusan fejlődhet, regionális intézményeik révén térségi befolyásuk érzékelhető lehet. A regionális központok nemzetközi versenyképessége fokozódhat, de az egyedi fejlesztési koncepcióknál nagymértékben támaszkodni kell a szomszédos országok regionális központjainak intézményi bázisára, illetve azok fejlesztési irányaira. Célszerű nemzetközi fejlesztési szövetségeket létesíteni, hogy a párhuzamosságok elkerülhetők legyenek, s a verseny és a kooperáció elve érvényesüljön. *Itt is ki kell építeni azonban a nemzetközi tapasztalatok figyelembe vételével a nagyvárosi „agglomerációs kormányzás” intézményi és pénzügyi szabályozási rendszerét.*³⁷

A területpolitika megújítása keretében tovább kell folytatni a hagyományos, az EU NUTS rendszerére alapozott területpolitikai eszköz- és intézmény-rendszer mellett kialakított funkcionális térségekre koncentráló („area-based”) integrált

fejlesztési programok tervezését és végrehajtását. Ebben a körben azonban indokolt lenne a fővárosi agglomerációt is „kiemelt térségként” meghatározni a területfejlesztési törvényben, s valamennyi kiemelt térségben biztosítani az integrált regionális tervezési stratégiák megvalósításához a „fiskális decentralizáció” és a „tervszerződés” új elemeit.

E mellett a területfejlesztés céljaival és feladataival összhangban különös figyelmet érdemes fordítani a határ menti és a határon átnyúló fejlesztésekre.³⁸

Hogyan biztosítsa az együttműködés intézményesítését a főváros és térsége szintjén?

Budapest és térsége (szűkebb értelemben a mintegy 80 települést magában foglaló agglomerációs térség – tágabb értelemben Budapest és Pest megye területét lefedő közép-magyarországi régió) Európa egyik legversenyképesebb metropoliszrégiója, amelyben közigazgatási határokat és a NUTS II rendszerben meghatározott területfejlesztési régiókat átívelő térségi együttműködésre van szükség Budapest Főváros Önkormányzata és az érintett Pest megyei önkormányzatok között, figyelemmel a nemzetközi tapasztalatokra.³⁹ Ennek intézményes formáit részben a szabad társulás elve szerint is ki lehet alakítani, de a törvényi szabályozásban kötelezően elő is lehet írni az érintett budapesti és agglomerációs önkormányzatok számára, amelynek bővebb kifejtését egy másik tanulmány részletezi.⁴⁰

Budapest, mint az ország fővárosa országos szerepkört is betölt, s mint az európai városhálózat része jelentős funkciója van az Európai Unió kohéziós politikájában, s mint Duna menti város fontos szerepet lát el az EU makroregionális stratégiájának a megvalósításában is. Ezzel összhangban a területfejlesztési törvényben ismételen kiemelt térségként kellene nevesíteni a főváros és térségét, s ennek megfelelően biztosítani az integrált területi programozás korábbiakban már ismertetett – a kiemelt funkcionális térségekben alkalmazott – eszközeit és megoldásait.

Bár a Kormány javaslattevő, véleményező és tanácsadói tevékenységet végző szerveként, kormányhatározattal létrehozta – a 2010. évi XLIII. törvény 30. § – 30/A. §-aiban foglaltak alapján

– a Fővárosi Közmunkák Tanácsa (FKT) mintájára Kormány és a Fővárosi Önkormányzat együttműködését szabályozottan biztosító Fővárosi Közfejlesztési Tanács (FKT) intézményét, ennek szervezeti és működési garanciáját a törvényi szabályozás biztosítaná hosszú távon. A törvényi szabályozás keretében az FKT összetételében – figyelemmel a Fővárosi Közmunkák Tanácsa hagyományaira – indokolt a paritás elvét érvényesíteni azzal, hogy az elnöke a Miniszterelnök, akit akadályoztatása esetén a Miniszter helyettesíti, társelnöke a Főpolgármester, akit akadályoztatása esetén az általa kijelölt főpolgármester-helyettes helyettesíti. Az FKT tagjait a Miniszterelnök kéri fel a részvételre, közülük a tagok felének az esetében a felkérés a Főpolgármester javaslatára történik.

Budapest és térsége az európai városhálózatban és az EU Duna Makroregionális Stratégiájában való részvételét sokkal hatékonyabbá tehetné, ha intézményesen közreműködne a Budapestet érintő EGTC/ETE rendszerek létrehozatalában és működtetésében, valamint a Duna Menti Városok és Régiók Tanácsa korábban már kezdeményezett intézményes továbbfejlesztésében – az osztrák és a német városok és régiók együttműködésének mintája alapján – létrehozva a magyarországi Duna menti városok és térségek szövetségét, vagy egy térségi fejlesztési tanácsot.

SZEGVÁRI PÉTER

Hivatkozások

BARLOW, M. (1994): Centralization and Decentralization in the Governing of Cities and Metropolitan Regions. In. BENNETH, R. J. (ed.): *Local Government and Market Decentralization: Experiences in Industrialized, Developing, and Former Eastern Bloc Countries*. Tokyo, United Nations University Press.

BARNETT, R. R. (1997): Subsidiarity, Enabling Government, and Local Governance. In. HOBSON, P. and ST.-HILAIRE, F. (eds): *Urban Governance and Finance: A Case of Who Does What*. Montreal, The Institute for Research on Public Policy, 59-78.

BIBÓ, I. (1975): Közigazgatási területrendezés és az 1971. évi Településhálózat-fejlesztési Koncepció. In. VIDA, I. (Szerk.): *Válogatott tanulmányok. Harmadik kötet*. Magvető Könyvkiadó, Budapest.

BIBÓ, I. (1986): Az államhatalmak elválasztása egykor és most. In. VIDA, I. (Szerk.): *Válogatott tanulmányok. 1945–1949. Második kötet*. Magvető Könyvkiadó, Budapest.

BÍRÓ-NAGYA, A.-GYÖRI, G. (2022): *Hungarian Parliamentary Elections 2022*. FES BRIEFING, Office Budapest Friedrich-Ebert-Stiftung. <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/budapest/19126.pdf>

BISH, R. L. (2001): *Local Government Amalgamations. Discredited Nineteenth-Century Ideals Alive in the Twenty-First*. Toronto, C.D. Howe Institute.

BODINEAU, P. (1995): *La régionalisation. Que sais-je?* PUF.

BOURNE, L. S. (2001): Designing a Metropolitan Region: The Lessons and Lost Opportunities of the Toronto Experience, In. FREIRE, M. and STREN, R. (eds.): *The Challenge of Urban Governance*. Washington DC, World Bank Institute, 27-46.

BOURNE, L. S. (2003): Elastic Cities; Inelastic Governments: Urban Growth and Urban Governance in Canada. *Canadian Issues*, February 2003. Montreal: Association for Canadian Studies, 14-19.

CSOMÓS, Gy. (2017): A közép-európai városok pozicionálása a gazdasági térben: egy empirikus elemzés APS cégek irodáinak területi koncentrációja alapján. *Tér Gazdaság* Ember 5(1) 44-59.

DATAR (2002): *Les contrats de plan État-Région*. © La Documentation française. Paris. ISBN 2-11-005047-0

EGEDY, T. (2017): Városfejlesztési paradigmák az új évezredben – A kreatív város és az okos város. *Földrajzi Közlemények* 141(3): 254.262.

ENYEDI, GY. (2003): *Városi világ – városfejlődés a globalizáció korában*. A 2002. november 7-én a Pécsi Tudományegyetemen tartott disz doktori előadás szerkesztett változata. PTE KTK Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola. Habilitációs előadások 4. Pécs ISSN 1587-6217 ISBN 963 641 956 6

ESPON (2019): *European Territorial Reference Framework: Synthesis Report*. Luxembourg

ESPON (2022): *From ESPON 2020 to 2030*. <https://www.espon.eu/from-ESPON-2020-to-2030>

ESPON EGTC (2021): *Integrated development of large lake regions in Europe: Synthesis and Proposals*. Luxembourg

FARKAS,B.-LENGYEL,I. (Szerk.) (2000): *Versenyképesség – regionális versenyképesség*. SZTE Gazdaságtudományi Kar Közleményei. JATEPress, Szeged

GLEASER,E. (2000): The New Economics of Urban and Regional Growth, In. CLARK, G. L., FELDMAN,M.P. and GERTLER,M.S. (eds): *The Oxford Handbook of Economic Geography*. Oxford, Oxford University Press, 83-98.

HARDI,T.-HAJDÚ,Z.-MEZEI,I. (2009): Határok és városok a Kárpát-medencében In. *Az államhatár, mint térbeli jelenség*. MTA Regionális Kutatások Központja, Győr-Pécs, 11-37.

IBRD/THE WORLD BANK (2003): *European Integration, Regional Policy, and Growth*. Washington, D. C. ISBN 0-8213-5395-0

IZSÁK,É. (2003): *A városfejlődés természeti és társadalmi tényezői*. Budapest és környéke. Napvilág Kiadó, Budapest. ISBN 963 9350 34 6

KAISER,T. (2021): Területpolitika 2020 után: narratívák és paradigmák szintézise felé? In. AGG,Z.-ZONGOR,G. (Szerk.): *Comitatus 30 év/könyv 1991-2021*. Comitatus Könyvek, Veszprém. 150-159.

KÉZAI,P.K.-RECHNITZER,J. (2022): A kulturális és kreatív ipar társas vállalkozásainak teljesítménye a magyar nagyvárosokban, 2008-2018. *Területi Statisztika* 62(2): 218-248; DOI: 10.15196/TS620204

KITCHEN,H. (1993): Efficient Delivery of Local Government Services, Government and Competitiveness Project. *School of Policy Studies*, Queen's University.

KOPÁTSY,S. (1998): *A székegykapu legyen a névjegyünk*. Kézirat. 1998. június 10.

LAJUGIE,J.-DELFAUD,P.-LACOUR,C. (1985): *Espace régional et aménagement du territoire*. Dalloz (2e édition).

LAKI,L. (2021): A történelemnek nincs fantáziája In: BÉKÉS,Z. (Szerk.): *A „színeli” szocializmusból a „színeli” kapitalizmusba*, Belvedere Meridionale, Szeged ISBN 978-615-6060-38-9, 281-399.

LUKOVICS,M. (2006): A magyar megyék és a főváros versenyképességének empirikus vizsgálata. *Területi Statisztika* 9(2): 148-166.

MANCHESTER CITY COUNCIL (2013): *Partnership Governance Framework and Guidance*. Issue 3. Updated December 2013.

MCMILLAN,M. (1997): Taxation and Expenditure Patterns in Major City-Regions: An International Perspective and Lessons for Canada. In. HOBSON,P. and ST.-HILAIRE,F. (eds.). *Urban Governance and Finance: A Case of Who Does What*. Montreal, The Institute for Research on Public Policy, 1-56.

MISZLIVETZ,F.-MÁRKUS,E. (2013): A Kraft-index – Kreatív város – Fenntartható vidék. *Vezetéstudomány /Budapest Management Review* 44(9):1-26.

MOLNÁR,E.-DÉZSI,Gy.-LENGYEL,I.M.-KOZMA,G. (2018): Vidéki nagyvárosaink gazdaságának összehasonlító elemzése. *Területi Statisztika* 58(6): 610-637.

NAGY,E.-NAGY,G. (2010): Koncentráció és függőség – magyar városhálózat az üzleti szolgáltatások térstruktúrájában. In: BARTA,Gy.-BELUSZKY,P.-FÖLDI,Zs.-KOVÁCS,K. (Szerk.): *A területi kutatások csomópontjai*. MTA RKK, Pécs. 158-182.

NEMES-NAGY,J. (2009): *Terek, helyek, régiók. A regionális tudomány alapjai*. Akadémiai Kiadó, Budapest

OECD (1996): The Knowledge-Based Economy, In: *Science, Technology and Industry Outlook*, Paris. 229-256.

OECD (2000): *Cities and Regions in the New Learning Economy*. Paris

OECD (2018): *Policy use of well-being metrics: Describing countries' experiences*. SDD Working Paper, No. 94.

ORFIELD,M. (2002): *American Metropolitanities*. Minneapolis. MARC.

ORTUTAY,K. (2021): Európai autonómiák – Baszkföld (Euskadi). *Autonómia & Társadalom / Autonomy & Society – Társadalomtudományi Folyóirat* 1(1): 20-31. ISSN 2786-085X

PÁLNÉ KOVÁCS,I. (2021): *A Regionális Kutatások Központja története és volt főigazgatóinak portréja*. Előadás, MTÜ 2021. „Az időtálló regionális tudomány” címen megtartott kon-

ferencián 2021.november 30. MTA Nagyterem Youtube csatorna.

PIATTONI,S. (2009): *Multi-Level Governance in the EU. Does it work?* 'Globalization and Politics: A Conference in Honor of Suzanne Berger. MIT. May 8 and 9, 2009.

RECHNITZER,J. (2016): *A területi tőke a városfejlődésben: A Győr-kód.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.

RECHNITZER,J.–BERKES,J. (Szerk.) (2021): *Nagyvárosok Magyarországon.* Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest

RITTGASSZER,I. (2009): Kreatív kistérségek Magyarországon. *Tér és Társadalom.* 23(4):27-44. DOI: 10.17649/TET.23.4.1274

SAMU,I. (2021): Mentális határ az Ipoly mentén. *Autonómia & Társadalom / Autonomy & Society – Társadalomtudományi Folyóirat* 1(1): 84-106. ISSN 2786-085X

SANCTON,A. (2000): *Merger Mania: An Assault on Local Government.* Westmount, Quebec. Price-Patterson Ltd.

SCOTT,A.J. (2000): *The Cultural Economy of Cities.* Beverly Hills, Sage.

SHARPE,L.J. (1995): The Future of Metropolitan Government. In. SHARPE,L.J. (ed.): *The Government of World Cities: The Future of the Metro Model.* Chichester, John Wiley and Sons, 11-31.

SLACK,E. (1997): Finance and Governance: The Case of the Greater Toronto Area. In: HOBSON,P. and ST.-HILAIRE,F. (eds): *Urban Governance and Finance: A Case of Who Does What.* Montreal, The Institute for Research on Public Policy, 81-111.

SMITH,P.J. (1995): Governing Metropolitan Change: Public Policy and Governance in Canada's City Regions. In: LIGHTBODY,J. (ed.): *Canadian Metropolitics: Governing Our Cities.* Toronto, Copp Clark Ltd., 161-192.

SOMLYÓDINÉ PFEIL,E. (2021): A területi szemlélet és a közpénzügyi kiegyenlítés lehetséges kapcsolata az önkormányzati rendszerben. In. AGG,Z. - ZONGOR,G. (Szerk.): *Comitatus 30*

év/könyv 1991-2021. Comitatus Könyvek, Veszprém. 176-181.

SZEGVÁRI,P. (2020): Az elmúlt 30 év margójára (magyar önkormányzatiság) *COMITATUS* 30(236) 13-18.

SZEGVÁRI,P. (2021): Aktuális-e még a főváros és az agglomeráció önkormányzati és közigazgatási rendszerének reformja? In. AGG,Z.–ZONGOR,G. (Szerk.): *Comitatus 30 év/könyv 1991-2021.* Comitatus Könyvek, Veszprém. 182-191.

SZILÁGYI,I. (2021): A katalán autonómia folyamat tanulságai a Kárpát-medence számára. *Autonómia & Társadalom / Autonomy & Society – Társadalomtudományi Folyóirat* 1(1): 32-44.. ISSN 2786-085X

SZIRMAI,V. (Szerk.) (2009): *A várostérségi versenyképesség társadalmi tényezői. Hogyan lehetnek a magyar nagyvárosok versenyképesebbek?* Dialóg Campus Kiadó, Pécs-Budapest.

TORONTO CITY SUMMIT ALLIANCE (2003): *Enough Talk. An Action Plan for the Toronto Region.* Toronto.

VÁTI (2008): *A magyar településhálózat helyzete és távlatai. Összefoglaló.* Munkaváltozat

2.1. VEREBÉLYI,I. (2009): Válságban a magyar középszintű közigazgatás – hogyan tovább? In. VEREBÉLYI,I. – IMRE,M. (Szerk.) *Jobb közigazgatás helyben járás és visszafejlődés helyett.* Századvég Kiadó, Budapest.

ZONGOR,G. (2021): Önkormányzatiság és autonómia. *Autonómia & Társadalom / Autonomy & Society – Társadalomtudományi Folyóirat* 1(1): 45-54. ISSN 2786-085X

ZORNOZA,J. (2014): New Trends in Fiscal Decentralization: a Spanish View In: LÜTGENAU,S.A. (ed.): *Fiscal Federalism and Fiscal Decentralization in Europe,* Foster Europe ISBN 978-3-7065-5240-0, 105-127.

Endnotes

1. Eltérve a korábban kidolgozott rendszereinktől (Rechnitzer, Smahó 2011), ahol a területi politika és a területfejlesztés kapcsolatát igyekeztünk pontosan
2. A húsz éves időszorban Bécs a 10-20., Prága a 20-30. míg Pozsony 50-60. hely között mozgott.
3. <https://www.szabadeuropa.hu/a/nemlo-re-hanem-hatrafele-haladunk-csaba-laszlo-kozgazdasz-a-magyar-gazdasagrol-elet-a-nerben-4-resz/31235872.html>
4. BIRÓ-NAGY-GYÖRI (2022) 4.
5. A területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. tv. (Tftv.) 2.§-3.§.
6. KAISER (2021) 151.
7. FARKAS-LENGYEL (2000); LUKOVICS (2006); ESPON (2019); CSOMÓS (2017); RECHNITZER (2016).
8. KÉZAI-RECHNITZER (2022); RITGASSZER (2009); SCOTT (2000); EGEDY (2017).
9. OECD (1998); OECD (2000); OECD (2018); GLEASER (2000); MISZLIVETZ-MÁRKUS (2013)
10. VÁTI (2008)
11. IZSÁK (2003) 167.
12. A „mentális határ” használata a hagyományos térfelfogással szemben a társadalom által érzékelt tér felfogását állítja középpontba, mintegy integrációs irányvonalat adva a közösségek számára. SAMU (2021) 91.
13. LAKI (2021) 381.
14. „Az ezredforduló Nyugat-Európához való politikai és gazdasági csatlakozás jegyében fog bevonulni a történelmünkbe. Első királyunk óta a legjobb vezetőink vissza-visszatérő buzgalma most vált először az egész nép igyekezetévé. Most nem a hatalom, hanem a társadalom egésze keresi a csatlakozást, abból nemcsak fent, de lent is konkrét eredményeket remélhetnek. (...) Ennek ellenére történelmünk során mindig közelebb voltunk a Nyugathoz, mint jelenleg.” KOPÁTSY (1998) 1.
15. LAKI (2021). 399.
16. BARNETT (1997).
17. BIBÓ (1986).
18. ZONGOR (2021).
19. ORTUTAY (2021); SZILÁGYI (2021).
20. SOMLYÓDINÉ PFEIL (2021); KITCHEN (1993);
21. Tftv. 11.§. és 15.§-
22. PIATTONI (2009)
23. MANCHESTER CITY COUNCIL (2013)
24. SZEGVÁRI (2020)
25. ESPON (2022)
26. ESPON EGTC (2021) 3-4.
27. DATAR (2002)
28. IBRD/THE WORLD BANK (2003)
29. ORTUTAY (2021); ZORNOZA (2014)
30. NEMES NAGY (2009); LAJUGIE-DELFAUD,-LACOUR (1985); BODINEAU (1995).
31. A „regionalizmus” vs. „provincializmus” szembeállítását Pálné Kovács Ilona előadásából kölcsönöztem, ami 2021. november 30-án hangzott el az MTA szervezésében „Az időtálló regionális tudomány” címen megtartott tudományos konferencián. PÁLNÉ KOVÁCS (2021)
32. Magyarország Alaptörvénye 34. cikk (2) bekezdése.
33. SANCTON (2000); SLACK (1997); SOMLYÓDINÉ PFEIL (2021); BISH (2001).
34. BIBÓ (1975).
35. VEREBÉLYI (2009)
36. RECHNITZER-BERKES (2021); MOLNÁR-DÉZSI-LENGYEL-KOZMA (2018); NAGY-NAGY (2010); SZIRMAI (2009); ENYEDI (2003);
37. BARLOW (1994); BOURNE (2003); TORONTO CITY SUMMIT ALLIANCE (2003); MCMILLAN (1997); SLACK (1997);
38. HARDI-HAJDU-MEZEI (2009)
39. ORFIELD (2002); BOURNE (2001); SHARPE (1995); SMITH (1995).
40. SZEGVÁRI (2021) 185-189.
41. A 2021. december 10-én, Siófokon a Balatoni Integrációs és Fejlesztési Ügynökség, valamint a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Tudományok Bizottsága Területpolitikai Albizottság közös rendezésű „Évfordulók a területfejlesztésben” című konferencián elhangzott előadás publikálásra szánt változata.
42. ENYEDI (2003) 22.
43. A címjavaslatért köszönet illeti Nemes Nagy József professzor urat.

44. Érdemes idéznünk, hogy a témáról miként nyilatkozott dr. Navracics Tibor a Comitatus 30 Év/Könyv hasábjain: „A BAFT egy nagyon hasznos dolog volt, és Budapest mind a mai napig szenvedni hátrányát annak, hogy ez megszűnt.” (p. 237).

45. A parallel létező tércategóriák és fogalmak kapcsán csak megemlítjük azt a „kiemelt térségek” kapcsán több oldalról releváns tény (részben azonos településhalmaz, részben azonos névhasználat, részben azonos funkcionalitás), hogy a Kormány 11 „kiemelt turisztikai fejleszté-

si térséget” határozott meg a Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégiában, és ezt a „desztinációs logikát” igyekszik érvényesíteni a jelentős hangsúllyal bíró turizmusfejlesztési politikában.

46. Id. 272/2014. Kormányrendelet, 36. pont.

47. Az interjúk készítésére 2018-ban, 2019-ben, 2020-ban és 2021-ben került sor 5 pályázatkezelési referenssel. Az interjúk kérdései a szerzőnél elérhetőek.

48. Személyes adatnak, üzleti vagy magán titoknak nem minősülő közérdekű adatok.

